

TALABALARDA YANGICHA AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Umirzakova Nargiza Ismailovna

TATU Nurafshon filiali psixologi
tel: +99890 988-27-07 e_mail: nargizaxon@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada har bir inson turli omillar ta'sirida shakllangan o'ziga xos qadriyatlar, shaxs ongi va xulq-atvorining, uning yo'nalishining asosini qadriyat yo'nalishlari ahloqiy qarashlar aks ettirilgan.

Kalit sozlar: empirik, situation, konseptual, aks ettiruvchi, axloqiy qadriyatlar.

Kirish.

"Qadriyatlar" toifasi ikki yo'nalishda ko'rib chiqiladi: shaxsning kognitiv tuzilishining tarkibiy qismi sifatida va shaxsning motivatsion-ehtiyoj sohasining elementi sifatida. Pedagogikada "qadriyatlar" va "axloqiy qadriyatlar" toifalari shaxsning xulq-atvori va harakatlari prizmasidan, shaxsning qadriyat munosabatlarini rivojlantirish, uning faoliyatini tahlil qilish orqali ko'rib chiqiladi.

"Qadriyatlar - bu noyob (ijobiy yoki salbiy) ijtimoiy munosabatlar. Ideal yoki moddiy ob'ektlar sifatida qadriyatlar inson uchun uning ehtiyojlari va talablarini qondirishda muhim ahamiyatga ega" [1].

[3] qadriyatlarni "butun jamiyatni, har qanday shaxsni va uning har qanday xatti-harakatlarini, har qanday xatti-harakatini tavsiflovchi hamma narsani qamrab oluvchi narsa" sifatida ifodalaydi. "Qadriyat" ta'riflarini ko'rib chiqib, shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, qiymat ma'lum bir ob'ekt sifatida shaxs uchun ham, butun jamiyat uchun ham muhim. Qadriyatlar - bu shaxsning tarkibiy ko'rsatkichlari bo'lib, uning yo'nalishini, jamiyatdagi xatti-harakatlarini tartibga solish darajasini tavsiflaydi.

Tadqiqot natijalari va tahlili.

Har bir inson turli omillar ta'sirida shakllangan o'ziga xos qadriyatlar tizimiga ega. Shu bilan birga, qadriyatlar turli odamlar tomonidan turlicha qabul qilinadi va baholanadi. Har bir inson o'ziga xos, individual qadriyatlar ierarxiyasiga ega.

Shaxs ongi va xulq-atvorining, uning yo'nalishining asosini qadriyat yo'nalishlari tashkil etadi. Qadriyatlarining individual ierarxiyasining determinantlari quyidagi qiymat yo'nalishlari hisoblanadi:

- Qadriyatlar-maqсадlar (abadiy qadriyatlar): bevosita inson hayoti va shaxsning o'zi. I.Kant "shaxs mutlaq qadriyat, ya'ni o'ziga xos qadriyat hisoblanadi", deb belgilagan. Insondan tashqarida bo'lgan hamma narsa ma'nodan mahrumdir." Bundan tashqari, jamiyat mutlaq qadriyatlarga ishora qiladi;
- Ma'naviy qadriyatlar: g'oyalar, ijtimoiy xulq-atvor namunalarini, madaniy qadriyatlar; shaxsni "yaxshilik va yovuzlik", "haqiqat va yolg'on", "adolat va adolatsizlik" tizimlarida ko'rib chiqish. Ma'naviy qadriyatlar shaxsning ijtimoiy tabiatini, uning hayoti va faoliyati sharoitlarini ifodalaydi. Ma'naviy qadriyatlarga din, sevgi, iroda, erkinlik, ezgulik, hayot, oila kiradi. Boshqacha qilib aytganda, ma'naviy qadriyatlar jamiyatning o'ziga xos ma'naviy kapitali hisoblangan, ming yillar davomida to'plangan axloqiy qadriyatlardir;
- Moddiy (real yoki instrumental) qiymatlar yoki qiymat vositalari. Bu moddiy ko'rinishga ega bo'lgan moddiy boyliklardir. Masalan, kiyim-kechak, jihozlar, pul, asboblar. Moddiy qadriyatlar boshqa qadriyatlarga erishish vositasi hisoblanadi. Shunday qilib, ko'pchilikning fikriga ko'ra, moddiy qadriyatlarga ega bo'lgan holda, farovonlik va e'tirofga erishish, oziq-ovqat va kiyim-kechakka ega bo'lish, farovonlikni saqlash, yaxshi yashash maydoni va avtomobilga ega bo'lish mumkin. Jamiyatdagi mavqei. Hozirgi vaqtda yosh avlodning qadriyatlar tizimida moddiy qadriyatlar ustunlik qiladi.

Axloqiy qadriyatlar bilan bir qatorda psevd-qadriyatlar va antiqadriyatlar mavjud.

[2] soxta qadriyatlar individual, ommaviy va ijtimoiy ongga xos bo'lgan ruhiy paradokslar bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. Ularga u xatolar, aldanishlar, noto'g'ri qarashlar, illyuziyalar, afsonalar, yolg'on sohalari, ishonchsiz va tasdiqlanmaydigan ma'lumotlar, kvazi-ilmiy va diniy, "mo"jizaviy" shifolar, telekinez, telepatiya, ayyorlik, jinni egallash, jinni yo'q qilish, astrologiya, nusratshunoslik, astrologiya, aytish, okkultizm va boshqalar.

Anti-qadriyatlar tabiiy emas, balki shaxslararo munosabatlar va jamiyatdagi munosabatlar bilan bog'liq ijtimoiy ko'rinishdir. Anti-qadriyatlar ko'proq moddiy ko'rinishdir, garchi shaxslar va mikroguruhlar, inson tashkilotlarining ma'naviy og'ishlari bilan bog'liq. Ularning barchasi g'ayriinsoniy, g'ayriijtimoiy xarakterga ega bo'lib, shaxs, jamiyat uchun xavf tug'diradi, tanazzulga uchrash xavfini tug'diradi. Ularning manbai insoniyatga qarshi deb hisoblanadi, bu uning salbiy xususiyatlari yig'indisida juda ko'p xilma-xillikni beradi.

Xulosa.

quyidagi antiqadriyatlarni belgilaydi.

- Ijtimoiy antiqadriyatlar: urushlar, xalqlarga zulm, qotillik, kuchli bosim, dushmanlik, ochko'zlik, shubha,
- Aldash natijasida yuzaga keladigan antiqadriyatlar: manipulyatsiya, taklif, aldashing shakllanishi,
- "inson - atrof-muhit" tizimidagi antiqadriyatlar: yashash muhitini yo'q qilish, ekologik tizimni buzish, atrof-muhitning ifloslanishi,
- Shaxsga qaratilgan antiqadriyatlar: giyohvandlik, mastlik,
- Antiqadriyatlar bilan bog'liq zararli qo'shimchalar: dangasalik, ortiqcha ovqatlanish, oddiy axloqiy me'yorlarga rioya qilmaslik yoki xohlamaslik (jamiyatdagi xatti-harakatlar, shaxsiy gigiena), tartibsizlik. Salbiy omillarning yuqori ta'siriga qaramay, talabalar orasida axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga ta'sir qiluvchi ijobiy omillar ham o'rnatilmoqda:
- Talabalarning innovatsion shaxsiy kapitalini rivojlantirish;
- Yoshlar o'rtasida kasbiy harakatchanlik, amaliy yo'nalish, mustaqillik, yangi tendentsiyalarni faol qabul qilish darajasini oshirish;
- Yoshlar tashabbusi o'z-o'zini anglash va rivojlantirish, belgilangan maqsadlarga erishish vositasi sifatida;
- Sifatli ta'lim, kasbiy bilim va malakalarni egallash zarurati;
- Amaliyotga yo'naltirilgan ta'limga murojaat qilish;
- O'z salomatligini saqlashga, sog'lom turmush tarziga e'tibor qaratishga qiziqish va ehtiyoj;
- Xalqaro yoshlar jamiyatiga buriilish (ilmiy, kasbiy va boshqalar), integratsiya jarayonlarining (iqtisodiy, siyosiy, gumanitar) yuksalishi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.Sh.Mirziyoyev – “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz”. Toshkent, “O‘zbekiston” – 2017. 157-158-betlar

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “Respublika iqtisodiyotiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4300 – son qarori.

3.2019–2023 yillarda Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetida talab yuqori bo‘lgan malakali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. PQ-4358-son. 2019-yil 17-iyun

4.Abdurahmon Jomiy. Tanlangan asarlar. – T: Adabiyot va san’at nashriyoti, 1971. – 354b.